

A BORÍTÓHOZ

PARÁDI József

Elpusztított emlékhelyek

A Magyar Királyi Csendőrségnek — jelenlegi ismereteink szerint — négy emlékhelye volt, közülük hármat Budapesten helyeztek el a két világháború között, a negyediket Nyitra vármegyében a dualizmus időszakában hozták létre.

A csendőrvértanúk emlékszobra a böszörményi úti csendőr laktanya udvarán állt, arccal az utca felé. A barokk szobor mészkőtalapzaton állt, amelyen „VÉRTANUK EMLÉKÉRE” felirat volt olvasható. A szobor egy csendőrt ábrázolt, aki egy alélt férfialakot tartott a karjai között. **(I. sz. melléklet)** A szobor alkotója PÁSZTOR János szobrászművész az alélt férfialakkal a trianoni békediktátumtól sújtott magyar népet kívánta megformálni.¹

A szoborállítás gondolata először a Magyar Királyi Csendőrség Emlékbizottságában merült fel. A szobor létrehozására Szoborbizottság alakult² MÉSZÁROS István ny. tábornok vezetésével és ARADY István ezredes, BARÉNYI Ferenc alezredes, NEMESSZEGHY László ezredes, ORBÁN László százados, SZABÓ Jenő százados, WACHSMANN Vilmos ny. alezredes részvételével. A szoborállítás költségeit a Magyar Királyi Csendőrség Emlékalapja fedezte. A Szoborbizottság, a Képzőművészeti Tanács közreműködésével zártkörű pályázatot írt ki, KISFALUDY-STROBL Zsigmond, PÁSZTOR János és SZENTGYÖRGYI István szobrászművészek részére. KISFALUDY-STROBL Zsigmond és SZENTGYÖRGYI István egy-egy, PÁSZTOR János pedig két pályamunkát küldött be.³

A bíráló bizottság 1926. VII. 8-án döntött. A bizottság egyhangúlag PÁSZTOR János első számú pályatervét találta a legkifejezőbbnek, így a szobor létrehozására PÁSZTOR János szobrászművész kapott megbízást. A pályaműveket a bizottság egyenként 800 pengővel díjazta. Ezzel együtt az emlékmű összes költsége 18 400 pengő volt.⁴

A szobor 1928 tavaszára elkészült. A szoboravatási ünnepségre 1928. V. 10-én került sor. Az ünnepségen országos és fővárosi méltóságok vettek részt.⁵ Ünnepi beszédet SZÁHLENDER Béla altábornagy, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője mondott. A szobornál a leleplezés nyomán koszorút helyeztek el Magyarország kormányzója nevében LUDWIG György gyalogsági tábornok, József és József Ferenc királyi hercegek, a képviselt hatóságok, végül pedig a vértanuk hozzátartozói.⁶

A szoboravató ünnepséget csendőr díszszázad díszmenete zárta. A díszmenet élén a zászlókísérők azt a zászlót vitték, amelyre a kormányzó Szegeden esküt tett.⁷ A csendőr szobrot — a későbbiek során létrehozott — csendőrnapon⁸ a Magyar Királyi Csendőrség képviselői és az ország prominens személyiségei minden évben megkoszorúzták 1944-ig. Magyarország szovjet megszállása idején nyoma veszett. Az 1900-ban épült csendőrlaktanya a Böszörményi úton ma is áll.⁹ Az épületegyüttest 1900-tól folyamatosan a rendvédelmet szolgálja, a rendvédelmi képzés színtere ma is. A szobor helye üresen áll az udvaron.

A csendőrvértanúk emléktábláját a néhai Mozdony utcai tanítóképző intézmény falán helyezték el. FERY Oszkárt, BORHY Sándort és MENKINA Jánost tekintették vértanúnak. Őket bestiális módon kínozták halálra a CSERNY-

különítmény tagjai.¹⁰ Gyötrelmeik és haláluk színhelyét — FERY Oszkár altábornagyról — FERY Oszkár utcára keresztelték át. A tanítóképző intézet épülete — amely ma is e célt szolgálja — sarokház, amelynek a faláról, Magyarország szovjet megszállását követően eltűnt az emléktábla. Az utcát 1945 után KISS János altábornagy utcára keresztelték át. A tanítóképző épület falán néhány éve ismét megtalálható — KISS János altábornagy emléktáblája mellett — FERY Oszkár emléktáblája is. FERY Oszkár eredeti emléktábláját — amelynek az anyaga vörös márvány volt — 1921-ben leplezték le.¹¹ 1944-ig minden évben megkoszorúzták a FERY Oszkár utca 40. szám alatti épület falán elhelyezett táblát a vértanúk családtagjai, a Csendőrség tagjai és a magyar állam kimagasló tisztviselői.¹²

A csendőrhősök domborművét a Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületében leplezték le 1934-ben. A leleplezésre a második csendőrnapi alkalmából került sor. A második csendőrnapi testület vezetése a csendőr hősi halottak emlékének szánta.¹³

A csendőr hősök emléktáblájának létrehozásával és a leleplező ünnepség előkészítésével kapcsolatos teendők ellátására a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője a Csendőrség Emlékbizottságát, személy szerint pedig romániai CZÓGLER Gusztáv tábornokot kérte fel. A bizottság, illetve a tábornok intencióinak legfőbb szervezője az egyik legtehetségesebb csendőrtiszt, PINCZÉS Zoltán őrnagy volt.¹⁴

1934-ben a Magyar Királyi Csendőrségnél 17 tiszt és 506 altiszt hősi halottat tartottak nyilván, akik békében és háborúban áldozták életüket a szolgálati feladataik ellátása érdekében.¹⁵

A két méter hosszú és 160 cm magas fehér carrarai márvány domborművet BERÁN Lajos szobrászművész készítette el. Munkájáért — amelybe az anyagár is beletartozott — 5000 pengő honoráriumot kapott. A dombormű tölgyfa alatt fekvő halott csendőrt ábrázolt, kezében törött puskájával. Mellette térdelt imádkozó bajtársa. A dombormű alján „A HÁBORÚ ÉS BÉKE HŐSI HALOTTAINAK. A M. KIR. CSENDŐRSÉG” felirat volt olvasható. **(II. sz. melléklet)** A csendőrhősök emléktábláját a Hadimúzeum (jelenlegi elnevezése Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, HIM) II. emeleti folyosójának előcsarnokában a lépcsőfeljárattal melletti, jobb oldali falon helyezték el.¹⁶

A dombormű leleplezésén az államfő személyesen is részt vett. A dombormű avató ünnepséget látványos rendezvénysorozat alkotta. Délelőtt 09⁰⁰ órakor a várbeli helyőrségi templomban dr. HAÁSZ István római katolikus tábori püspök misét celebrált. HOLLY Rezső előadóművész hegedűn szólószámot adott elő, BÁNKY Margit operaénekesnő pedig a Magyar Miatyánkot énekelte. A művészeket DALIBOR Ferenc a helyőrségi templom karnagya kísérte orgonán. Az istentiszteletet a Magyar Királyi Folyamőrség zenekara kísérte. Mise közben dr. HAÁSZ István római katolikus tábori püspök mondott beszédet. **(III. sz. melléklet)**

09⁰⁰-kor a Böszörményi úti csendőr laktanyából, a járőrvezetői tanfolyamok hallgatóiból alakított csendőr díszszázad indult el a Hadimúzeumba. A menethez az indulókat a díszszázadot kísérő 1. Honvéd Gyalogezred zenekara szolgáltatta.

Az ünnepséget a rádió is közvetítette. TURCSÁNYI István riporter kérésére AGGHÁZI Kamill ny. ezredes — a Hadimúzeum igazgatója — tájékoztatta a

hallgatóságot a Hadimúzeum épületéről és a Magyar Királyi Csendőrségről. Az ismertető végére érkezett meg a díszszázad. Számos közéleti személyiség is részt vett az ünnepségen.

Az ünnepség díszvendége az államfő volt, aki 10³⁰-kor a Királyi Várpalotából az Űri utcán át, három gépkocsiból álló konvojval érkezett a Hadimúzeumhoz. Az államfő — mint a 9. gyalogezred tulajdonosa — ezredesi egyenruhában érkezett. A kormányzót vitéz SZINAY Béla tábornok a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője és VOLONCS István alezredes a testület budapesti kerületparancsnoka fogadta. A csendőr díszszázad tisztelgése után az államfőnél vitéz AGGHÁZI Kamill ezredes a Hadimúzeum igazgatója jelentkezett. **(IV.sz. melléklet)**

Az államfő és kísérete elfoglalta helyét a Hadimúzeum II. emeletén a dombormúavató szűkebb helyszínén. Az épületet az alkalomhoz illően fellobogózták és feldíszítették. A meghívott vendégek az épület II. emeleti jobb és bal szárnyán helyezkedtek el.¹⁷ A rendezvényen számosan részt vettek a budapesti csendőr kerület nyugállományú csendőrei közül is, akiket a budapesti kerületparancsnokság az ünnepélyre meghívott. **(V. sz. melléklet)**

A dombormúavatón beszédet vitéz SZINAY Béla tábornok, a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője mondott. Beszéd közben vonták le a leplet a csendőrhősök emléktáblájáról. A beszédet hangszórók közvetítették a Hadimúzeum előtti tömeghez. A beszéd után kegyeletkoszorút helyeztek el a csendőrhősök emléktáblájánál.¹⁸ **(VI. és VII. sz. melléklet)**

A koszorúzást követően vitéz AGGHÁZI Kamill nyá. ezredes a Hadimúzeum igazgatója rövid beszéd formájában vette át a csendőrhősök emléktábláját a Hadimúzeum nevében.

Az ünnepség befejező aktusa gyanánt az épületből kilépő kormányzó előtt a csendőr díszszázad díszmenetben vonult el az államfő előtt tisztelgve, vitéz BÁTKY József csendőr őrnagy vezetésével. **(VIII. sz. melléklet)**

Az ünnepséget 13⁰⁰ óras kezdettel bajtársi ebéd követte, amelyen az ünnepségen részt vevő csendőrök vettek részt. A tiszték számára az országos tisztikaszinó dísztermében, az altiszték számára pedig a böszörményi úti csendőr laktanyában terítették. A tisztikaszinóban vitéz SZINAY Béla tábornok a Magyar Királyi Csendőrség felügyelője mondott ünnepi pohárköszöntőt.

A Magyar Filmiroda az ünnepélyt filmre vette, amelynek kivonatát filmszínházak híradóiban levetítették. A Magyar Rádió pedig egyenes adásban közvetítette az eseményt. A hang- és a filmszalag egy-egy példányát átadták a csendőrmúzeumnak.¹⁹

A Magyar Királyi Csendőrség Emlékbizottsága a csendőrhősök emléktáblájának avató ünnepsége kapcsán minden hősi halottnak egyéni emléklapot nyomtatott, amelyen a csendőrhősök dombormúvének a motívuma volt látható, alatta pedig a hősi halott neve, rendfokozata és a hősi halál körülményeinek rövid leírása volt olvasható. Az egyéni emléklapokat azok az őrsök kapták meg, amelyek állományában a hősi halott csendőr szolgálatot teljesített. Amennyiben ez az elcsatolt területre esett, azon őrs kapta meg az egyéni emléklapot, amelynek a működési területén a hősi halált halt csendőr született. Amennyiben pedig a hősi halott csendőr szülőföldje is a trianoni határokon kívülre került, a szolgálati helyéhez legközelebb eső határmenti csendőr őrs kapta meg az emléklapot. A tes-

tületnél rendeletben szabályozták, hogy az emléklapokat házi ünnepség keretén belül kell méltó körülmények között az őrs épületében elhelyezni, és azokat minden évben a csendőrségi napon megkoszorúzni. A csendőrnapi és a csendőrhősök emléktábla-avatási ünnepsége kapcsán vers is született, amelynek szavaltása a további csendőrnapi hősi koszorúzásainak visszatérő motívumává vált.²⁰

A csendőrhősök domborműve az ostromot eredeti helyén túlélte, azonban — hasonlóan FERY Oszkár emléktáblájához és a csendőrszoborhoz — Magyarország szovjet megszállásakor eltűnt. Az intézmény, az épület, amelyen a csendőrhősök domborművét elhelyezték ma is áll és eredeti funkciója szerint működik.

Az ó-turai csendőr-síremléket a dualizmus időszakában hozták létre. Ó-Tura község határában katonaszökevények a portyázó csendőrrjárórt megtámadták és agyonlőtték. A csendőröket Ó-Tura község temetőjében temették el. Síruk felett önkéntes adakozásból emlékoszlopot emeltek. A befolyt adományokból az emlékoszlop emelése után 50 forint megmaradt. Az összeget a honvédelmi miniszter 1888-ban az V. csendőr kerület gondozására bízta. A parancsnokság az összeget takarékpénztárba helyezte, és annak kamataiból tartotta karban a síremléket. Az I. világháborút követő inflációval a pénzalap elértéktelenedett. Ó-Tura a történelmi Magyarország Nyitra vármegyéjének a területén feküdt, amely a trianoni békediktátum után Csehszlovákiához került. A Magyar Királyi Csendőrség kísérletet sem tett az ó-turai emlékmű gondozására, amely nyilvánvalóan reménytelen kísérlet lett volna, illetve minden bizonnyal az emlékmű lerombolását idézte volna elő. Az emlékmű további sorsa ismeretlen.²¹

Jegyzetek

¹ LIBER: 342-344.p.

² A szoborbizottság elnöke: MÉSZÁROS János nyugalmazott tábornok, tagjai: ARADY István ezredes, BARÉNYI Ferenc alezredes, NEMESSZEGHY László ezredes, ORBÁNC László százados, SZABÓ Jenő százados, WACHSMANN Vilmos nya. alezredes voltak.

Loc. cit.

³ Loc. cit.

⁴ A bíráló bizottság tagjai voltak: SZÁHLENDER Béla altábornagy, MÉSZÁROS János tábornok, VARGA László fővárosi műszaki főtanácsos, TÓTH István és RÓNA József szobrászművészek, valamint WACHSMANN Vilmos alezredes.

Loc. cit. 343.p.

⁵ Az avató ünnepségen részt vevő prominens személyek voltak: LUDWIG György gyalogsági tábornok a kormányzó képviselőjében, a Magyar királyi Honvédség főparancsnokának helyettese, SCITOVSKY Béla belügyminiszter a kormány képviselőjében, Budapest székesfőváros képviselőjében pedig RIPKA Ferenc főpolgármester. Küldöttséggel képviseltette magát a Magyar Királyi Honvédség, a Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Folyamőrség, a Ludovika Akadémia, a Magyar Királyi Állami Rendőrség, Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Fejér vármegyék, valamint Székesfehérvár városa, továbbá számos közeleti személy.

Loc. cit. 343.p.

⁶ A Csendőrség vértanúi FERY Oszkár altábornagy, BORHY Sándor és MENKINA János alezredek. A három csendőr tisztet a LENIN-fiúk az éj leple alatt a lakásukról hurcolták el és a Mozdony utcai Tanítóképzőbe szállították, melyet főhadiszállásként használtak. A három csendőrtisztet hajnalra halálra kínozták, majd holttestüket a Dunába dobták.

REKTOR: op.cit. 160-161. p.

⁷ LIBER : op. cit. 343. p.

⁸ Az államfő 1932. XII. 30-án február 14-ét – a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881/III. tc. uralkodói szentesítésének napját – csendőrnappá nyilvánította.

45 022/1933.BM.kr.

⁹ 1899/XXIX.tc.

¹⁰ A kínzásokat BONYHÁDI Tibor négy társával hajtotta végre. FERY Oszkár és társai eltűnése ügyében egy halász bejelentése alapján indítottak nyomozást, aki július 22-én reggel nagy vértócsát fedezett fel a Bertalan utca és a Múzeum rakpart sarkán, és hajnalban erős csobbanásokat is hallott a kikötő felől. A nyomozást a Vörös Őrség elindította ugyan, azonban a hozzátartozók sürgetése ellenére, a Vörös Őrség parancsnoksága a nyomozást megszüntette. A Tanácsköztársaság felszámolása nyomán az újrászervezett fővárosi rendőrség újra kezdte a nyomozást. 10 nap alatt el is fogták BONYHÁDI Tibort, aki mindent bevallott. A csendőr tiszteket a Mozdony utcai Tanítóképző Intézet pincéjében a csatorna csövére kötött kötéltre akasztották, majd rohamkésekkel halálra szurkálták őket, végül pedig zsákba rejtett, és súlyokkal nehezített holtestüket a Ferenc József híd mellett a Dunába dobták. A brutális gyilkosokat a bíróság halálra ítélte.

A Tanácsköztársaság alatt FERY Oszkárékkal együtt 28 csendőrt végeztek ki. Ez azonban nem pontos adat, mivel az elcsatolt területekről nem lehetett helytálló információkat beszerezni, nem szerepeltek a felmérésben azok a csendőrök, akik nem azonnal, hanem súlyos bántalmazások következtében haltak meg, továbbá nem sikerült kideríteni a Vörös Hadseregben kivégzettek számát sem.

VÁRY

¹¹ LIBER: op. cit. 465.p.

¹² A Csendőrség nagy napja. Lelepleztük a csendőrhősök emlékét. Csendőrnapp: 1934.

¹³ Loc. cit.

¹⁴ Loc. cit.

¹⁵ A testület hősi halottai közül bizonyítottan és dokumentáltan a Tanácsköztársaság terror különítményei 27 csendőrt gyilkoltak meg:

I. csendőr tiszték

1. BORHY Sándor csendőr alezredes
2. FERY Oszkár csendőr altábornagy,
3. KAMUTY Lajos csendőr főhadnagy
4. MENKINA János csendőr alezredes
5. PONGRÁCZ Aladár csendőr százados

II. csendőr legénység

1. BAKONYI András csendőr járásörmester
2. BEREZKY Dávid csendőr őrmester
3. BORBÉLY Károly csendőr őrmester
4. CSALA Bálint csendőr őrmester
5. DÉKÁNY Benedek csendőr tiszthelyettes
6. DOMONKOS Imre csendőr őrmester
7. FERENC András csendőr járásörmester
8. GÖLLÉN József csendőr őrmester
9. JAKAB Pál csendőr őrmester
10. KÖRMENDI Elek csendőr őrsparancsnok
11. MÁRTON György csendőr tiszthelyettes
12. MEGYERY Antal csendőr őrmester
13. OSBÁTH Gyula csendőr őrmester
14. PINTÉR Pál csendőr járásörmester
15. RÁKOSI Simon csendőr
16. SIPOS András csendőr őrmester
17. SÜTŐ Mihály csendőr
18. SZTANKOVICS Sándor csendőr tiszthelyettes
19. TORDAY Lajos csendőr őrmester
20. TÓTH Ferenc csendőr járásörmester
21. TRUÓPOLAI János csendőr őrmester
22. UZSVAI László csendőr őrmester
23. VÉN András erdélyi csendőr felügyelő

REKTOR: 449-454.p. ; VÁRY

¹⁶ A Csendőrség nagy napja. Lelepleztük a csendőrhősök emlékét. Csendőrnapp: 1934. : op.cit.

¹⁷ Az illusztris vendégek közé tartozott dr. LAZÁR Andor igazságügyminiszter, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnokának képviselőjében VOGT Valdemár gyalogsági tábornok, RÖDER Vilmos gyalogsági tábornok a Magyar Királyi Honvéd Vezérkarának főnöke, vitéz NÁNÁSSY-MEGAY Ernő altábornagy a budapesti honvéd vegyesdandár parancsnoka, NACK Emil tábornok a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium katonai közgazgatási csoportfőnöke, STOJAKOVICS Döme tá-

bornok a Honvédelmi Minisztérium elnökségének főnöke, dr. HAÁSZ István és SOLTÉSZ Elemér tábori püspökök, dr. PERCEL Miklós belügyminiszteri főtanácsos, dr. SZEMERJAY-KOVÁCS Dénes miniszteri tanácsos, dr. FERENCZY Tibor budapesti és dr. ÉLIÁSSY Sándor vidéki rendőrfőkapitány, dr. TÖRÖK János a budapesti rendőr őrszemélyzet főparancsnoka, körpényesi KONTZ Sándor nyá. altbgy. és SZÁHLENDER Béla nyá. altbgy. a Magyar Királyi Csendőrség korábbi felügyelői, valamint lórántházi LÓRÁNT Dénes, BARISS Árpád, SZÓKE Béla, VRÁBLIK Mátyás és FISCHER József nyá. tábormokok.

Loc. cit. 100-101.p.

¹⁸ Az első koszorút a kormányzó nevében KOÓS Miklós alezredes első szárnysegéd helyezte el, a szalagján „Magyarország kormányzója” felirattal. A második koszorút a belügyminiszter nevében dr. PERCEL Miklós miniszteri főtanácsos helyezte el, a szalagon pedig „A háború és béke hősi halott csendőreinek kegyelettel-a belügyminiszter” felirat volt olvasható. A harmadik koszorút a Magyar Királyi Honvédség főparancsnokának képviselőjében VOGT Valdemár gy. tábormok helyezte el, a szalagon „A Csendőrség hőseinek – a m. kir. honvédség” felirattal. Negyedikként dr. FERENCZY Tibor főkapitány helyezte el koszorúját. „A m. kir. Csendőrség vértanúinak kegyelettel – a m. kir. rendőrség” szöveggel. Végül lovag romániai CZÓGLER Gusztáv tábormok helyezte el a Magyar Királyi Csendőrség babérkoszorúját, szalagján „A háború és béke hősi halottainak – a m. kir. Csendőrség” felirat volt olvasható.

Loc. cit. 103.p.

¹⁹ Loc. cit. 104.p.

²⁰ „Csendőrnapi

Fonjunk gyöngy koszorút arany levelekből,
Becsület övezet dicsó, szép tettekből,
Mert e nappal, mit az eszmének szentelünk,
Múltat, jelent, jövőt együtt ünnepelünk.

Örök márványemlék a ma: „Csendőr napja!”
Drága koszorúkat ez az emlék kapja.
Ez a koszorú él, mert levele, gyöngye,
Honunkat sirató szívünk-lelkünk könnye!

Él a koszorú, mert a múlttól regél,
Nagy elődeinkről nagy tetteket beszél.
Vérrel van bevésve mindegyik levelén,
Hogyan éltek-haltak becsület mezején!

Hogyan éltek hűséggel a magyar hazába!,
Mikor aranykalász hullott a kaszába!
Hogyan haltak vitézül, mikor jött a romlás,
Hősi magasságból gyászos porba hullás.

Félszázada múlt maj’, hogy élünk és halunk, -
Vérrögös utunkon elszántan haladunk.
A sorskalapács ver, de így lesz az acél!...
Keményebbek leszünk, s még biztosabb a cél!

A sorskalapács ver! De szilárd a hitünk,
Hogy eljön az idő, mikor visszaütünk!
Nagymagyarországon derül már az égbolt
S újra úgy lesz, ahogy ezer éven át volt.

HIERONYIMI Lajos
őrnagy”

Loc. cit. 105.p.

²¹ A Magyar Királyi Csendőrség támogatására 12 alapítványt, illetve alapot hoztak létre. Közülük az egyik volt az Ó-Turai csendőr síremlék fenntartására szolgáló pénzalap. A Csendőrség érdekében működtetett alapítvány, illetve alap volt még:

- „BRÜNDL Károly ezredes alapítványa”, melyet az ezredes özvegye Grácban 1889-ben alapított a horvát-szlavónországi csendőrség legénységi állományába tartozók segítése érdekében.

- „Dombrádi NAGY Gyula csendőr ezredes alapítványa”, melyet dombrádi NAGY Gyula csendőr százados 1896-ban, 6000 korona tőkével alapított, azzal a céllal, hogy a legkiválóbb csendőr járás-

őrmesterek és őrsparancsnokok évente jutalmazhatóak legyenek. 1907-ben az alapító a törzstőkét 9000 koronára emelte és az alapítványt módosította oly módon, hogy – a törzstőke kamatát kilenc egyenlő részre osztva – minden csendőr kerületnél évente szeptember 12-én a legkiválóbb járás-őrmester vagy őrsparancsnok kapja azt meg szolgálati tevékenysége elismeréseként. A Magyar Királyi Csendőrséget ugyanis az 1903/VII.tc-vel átszervezték, a csendőrkerületek számát 6-ról 9-re emelték. A korona elértéktelenedéséig minden csendőr kerületben egy-egy fő 45 aranykorona jutalmat kapott, Az infláció nyomán az alap vagyona 94 fillérre zsugorodott.

- „Ferenc József Csendőrségi alapítvány” a személyi állomány adakozásából 21.000 korona törzstőkével rendelkezett, amelyet 4%-os kamatozású koronajáradék-kötvénybe fektettek. Az alapot a testület felügyelője kezelte. Az uralkodó 1910-ben Bad-Ischlben hozzájárult ahhoz, hogy az alap a nevét viselje. Az alap célja az volt, hogy a csendőr legénység azon tagjait segítse, akik sérüléseiket vagy betegségeiket kimagasló szolgálati, vagy egyéb bátor cselekedet kapcsán kapták és üdülésre szorultak. Ennek hiányában az üdülésre szoruló lábadozók között osztották el az éves kamatokat. Az infláció nyomán az alap törzstőkéje 1 P. és 1 f. volt.

- „BERNFELD Mór alapítvány” A Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. BERNFELD Mór budapesti nagyiparos a Honvédség és a Csendőrség szállítója 1901-ben 356.700 korona törzstőkéjű alapítványt hozott létre, amelyből 314.800 korona kamatait a Honvédség, 41.900 korona kamatait pedig a Csendőrség részére kellett felhasználni. Az alapítvány vagyonát koronajáradék kötvénybe fektették. A kamatokat azon honvéd és csendőr özvegyek illetve árvák között kellett felosztani, akik az államtól nyugdíjat, illetve segélyt nem kaptak. A támogatás mindaddig járt, amíg az özvegyek újra férjhez nem mentek, illetve az árvák fel nem nőttek. Fiúk esetében 20. életévük, lányok esetében 22. életévük végéig illetve, ha hamarabb férjhez mentek az esküvő napjáig. A segély összege özvegyek esetében évi 400 koronánál, árvák esetében pedig 200 koronánál nem lehetett kevesebb. Az infláció nyomán az alapítvány vagyona 5 P. 50 f.-re zsugorodott.

- „A Császári és Királyi 12. Hadtest tábori csendőrlegénységének az alapítványa” Az alapítványt az adakozó tábori csendőrök hozták létre a testületi tagok özvegyeinek, árváinak és a rokkant csendőrök támogatása céljából. Az alapító okiratot 1918-ban hozták létre, melyet KORODÁN János cső. őrm., FODOR Sándor cső. tőrm. és BATHORI János cső. járásőrmester írtak alá. Az alapítvány vagyona 9190 korona volt. Az alapítók az alapítvány felügyeletére a honvédelmi minisztert, a kuratórium elnöki teendőire pedig a Magyar Királyi Csendőrség felügyelőjét kérték fel. Az alapító okiratban foglaltak szerint a kamatokat első ízben 1919 decemberében kellett volna felhasználni. Sajnálatos módon az alapítvány nem tudott működni, mivel az infláció nyomán a vagyon 1 P. 1 f.-re csökkent. Az alapítvány működőképessége esetén *IV. Károly* koronázása napján a kamatokból a csendőr kerületek között azonos összeggel elosztva évente kerületenként egy főt kellett volna segélyben részesíteni rokkant, vagy nyugellátásban nem részesülő és ellátásra szoruló csendőrök, illetve a keresékeptelen csendőrözvegyek, árvák köréből.

- „TÖRÖK Ferenc Alapítvány” A Magyar Királyi Csendőrség legénységének jutalmazására és segélyezésére. Az 1887-ben alapított „Magyar Királyi Csendőrségi Zsebkönyv” szerkesztőbizottsága a Zsebkönyv tiszta jövedelmét minden évben átadta a honvédelmi miniszternek jutalmazási alap létrehozása céljából. A miniszterek pedig azokat az összegeket elkülönített bankszámlára helyezték el. 1897-re a számlán a kamatokkal együtt 16.700 forint (33.400 korona) összeg volt. Ehhez fektették le az alapítvány alapító okiratát. Az alapítványt pedig a Magyar Királyi Csendőrség első felügyelőjéről TÖRÖK Ferenc altábornagyról nevezték el. Az alapítvány célja az volt, hogy kiváló szolgálatot ellátó csendőrök – mai fogalmaink szerint az év rendőre – pénzjutalomban részesíthetők legyenek, illetve a szolgálattal összefüggésben megrokkant csendőrök segélyben részesülhessenek. 100 koronánál nagyobb és 30 koronánál kisebb összegű segély illetve jutalom nem volt kifizethető. A jutalmakat és a segélyeket az uralkodó születésnapján osztották ki. Az infláció nyomán az alapítvány vagyona 12 P.-re olvadt.

- „A Magyar Királyi Csendőrség Tanulmányi Segély Alapítványa” A Csendőrség személyi állománya körében a testület vezetése gyűjtést szervezett csendőrségi internátus létrehozása érdekében. Az internátusban a távoli, kieső helyeken szolgálatot teljesítő csendőrök gyermekeit szeretnék volna elhelyezni, hogy a színvonalas képzésüket elősegítsék. Azonban az összegyűlt 47.300 korona nem volt elég egy internátus létrehozására. Ezért a Csendőrség felügyelője – a későbbiek során mártírhalált halt – FERY Oszkár altábornagy módosította az eredeti célkitűzést és az adományokból keletkezett tőkével a „Magyar Királyi Csendőrség Tanulmányi Segély Alapítványát” hozta létre. Az alapítvány a törzstőke kamataiból a személyi állomány azon gyermekeinek az iskoláztatását

támogatta, akik a szülői háztól messze folytatták tanulmányaikat és a szülők számára nehézséget okozott a tanuló gyermek támogatása. Ezen alapítvány tőkéje is elenyészett az inflációval, azonban újabb gyűjtések nyomán 1932-re már 20.917 P. törzstőkével rendelkezett.

- „A PANAJOTT Sándor alapítvány” A Magyar Királyi Csendőrség rokkant tagjainak és családtagjainak segélyezésére volt hivatott. Az 1887-ben alapított „Magyar Királyi Csendőrségi Zsebkönyv” szerkesztőbizottsága által kiadott „Híven Becsülettel Vitézül” kiadványsorozat 1887-től 1897-ig publikált példányaiból befolyó tiszta jövedelem alkotta az alapítvány 21.371 korona értékű törzstőkéjét. A törzstőke kamatait használták fel segélyezésre. A segélyeket – 1907-től – minden évben Ferenc József születésnapján (augusztus 18-án) osztották ki. A segélyek összege 60 koronánál kevesebb és 200 koronánál több nem lehetett. Az alapítvány vagyonát az infláció felémésztette, azonban 1934-re újabb adományok következtében az alapítványi vagyon 612 P. volt.

- „LATCZKÓ László alapítvány” Az 1912. II. 26-án elhat LATCZKÓ László budapesti lakos alapította a végrendeletében 22.000 korona törzstőkével a Csendőrség és a Honvédség tagjai gyógyüdültetésének támogatása céljából. Az alapító végakarata szerint az alapítvány vagyonát Koronajáradék-kötvény formájában a „Hazai Bank Részvénytársaságnál” letétként helyezték el, amely a haszonélvező NAGY Erzsébet halála után juthatott a Csendőrséghez. Az infláció azonban hamarabb semmisítette meg az alapítvány vagyonát mintsem ahhoz a testület hozzájuthatott volna.

- „Jelvénypótdíj-alap” A jelvényes kitüntetésben részesített csendőrök pótlékban részesítését volt hivatott szolgálni. Az uralkodó 1885. IV. 25-én elrendelte, hogy a közös hadügyminiszter által kezelt és a csendőrök pótdíjának a fedezésére hivatott KEMPEN-alapot fel kell osztani és a Magyar Királyi Csendőrségre eső 39 700 forintnyi összegből csendőrségi jelvénypótdíj-alapot kell létrehozni. Az Arany Érdemkereszt után napi 32 krajcárt, a II. osztályú Ezüst Vitézségi Érem vagy a Koronás Ezüst Érdemkereszt után napi 16 krajcárt, az Ezüst érdemkereszt után pedig napi 10 krajcárt fizettek. Az alapítványt a honvédelmi miniszter kezelte. Az infláció az alapítvány vagyonát elolvastotta. 1934-ben az alapítvány vagyona 17 P. volt. Ebből fakadóan 1919-től – az infláció kezdetétől – a jelvényes kitüntetésben részesültek nem kaptak jelvénypótdíjat.

- „A csendőrségi jutalmazási alap” osztrák eredetű. 1857-ben a Császári Csendőrség tömegalapjának fölőslégéből létrehozott „csendőrségi jutalmazási alapot” az uralkodó 1885-ben feloszlatta és a magyar Csendőrségre eső 11 945 forint összegű részből „csendőrségi jutalmazási alapot” létesített. Az alap törzstőkéjének kamataiból fedezték a legkiválóbb szolgálati tevékenységet ellátó csendőrök évenkénti jutalmazását. A jutalom összege 10 forintnál kevesebb és 30 forintnál több nem lehetett. A jutalmakat minden évben az uralkodó születésnapján osztották ki. Az alapot a honvédelmi miniszter kezelte, aki a csendőrség javaslata nyomán intézkedett a jutalmazásról. Az alap vagyona az infláció következtében megsemmisült. A csendőrségi gazdasági hivatalok a bevételeiket azonban továbbra is befizették az alapba. A befizetések és az adományok nyomán az alapítvány törzstőkéje 1932-re 1533 pengőre emelkedett.

Összességében a Magyar Királyi Csendőrség javára létesített alapítványok és alapok törzstőkéje meghaladta a félmillió koronát, amely azonban az I. világháborút követő infláció következtében megsemmisült.

VAJDA

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK ÉS KISMONOGRÁFIÁK

- LIBER** — LIBER Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái*. Budapest, 1934, Budapest Székesfőváros. 494 p. /Statisztikai közlemények, 69./
- REKTOR** — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.
- VÁRY** — VÁRY Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*. Budapest - Vác, 1922, Váci Fegyintézet Nyomdája. 172 p.

CIKKEK

A Csendőrség nagy napja. — A Csendőrség nagy napja. Lelepleztük a csendőrhősök emlékét. Csendőrnapi: 1934. *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 4. sz. 97-105. p.

VAJDA — VAJDA Gyula: A m.kir. csendőrségi alapítványok története. *Csendőrségi lapok*, XXII. évf. (1932) 4.sz., 105-111 p.

JOGSZABÁLYOK

1899/XXIX.tc. — 1899/XXIX.tc. A budapesti m. kir. csendőrség egy részének elhelyezése céljából létesítendő laktanya és lovarda építési költségeinek fedezéséről

45 022/1933.BM.kr. — 45 022/1933.BM.kr. Csendőrnapi megünneplésének szabályozása. *Csendőrségi Közlöny*, XVIII. évf. (1933) 3. sz. 44.p.

Mellékletek jegyzéke:*I. sz. melléklet*

Csendőrszobor 1928. V. 10.

II. sz. melléklet

A Hadimúzeumban leleplezett csendőrhősök dombormű.

III. sz. melléklet

Ünnepélyes csendőrnapi istentisztelet a várbeli helyőrség templomban.

IV. sz. melléklet

A kormányzó a Hadimúzeum előtt fogadja a csendőr díszszázad tisztelgését a csendőrhősök dombormű leleplezését megelőzően.

V. sz. melléklet

Az államfő koszorújának elhelyezése a csendőrhősök domborműnél.

VI. sz. melléklet

A csendőrhősök domborművének leleplezési színhelye.

VII. sz. melléklet

A megkoszorúzott csendőrhősök dombormű.

VIII. sz. melléklet

A csendőrhősök dombormű a leleplező ünnepsége végén a csendőr díszszázad elvonulása a kormányzó előtt.

Csendőrszobor 1928. V. 10.

Forrás ! LIBER Endre: *Budapest szobrai és emléktáblái.* 342. p. Budapest, 1934, Budapest Székesfőváros. 494 p. /Statisztikai közlemények, 69./

A Hadimúzeumban teleplezett csendőrhősök dombormű.

Forrás ! *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 4.sz. 101.p.

Ünnepélyes csendőrnapi istentisztelet a várbeli helyőrség templomban.

Forrás ! *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 4.sz. 105.p.

IV. sz. melléklet

A kormányzó a Hadimúzeum előtt fogadja a csendőr díszszázad tisztelgését a csendőrhősök dombormű leleplezését megelőzően.

Forrás ! *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 4.sz. 111.p.

V. sz. melléklet

Az államfő koszorújának elhelyezése a csendőrhősök domborműnél.

Forrás ! *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 4.sz. 113.p.

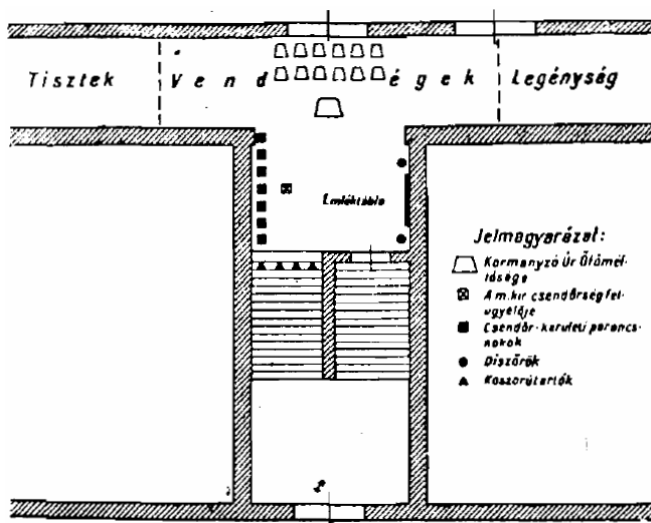
A csendőrhősök domborművének leleplezési színhelye.

JELMAGYARÁZAT:

- Kormányzó Úr Őfőméltósága útja a Madimúzeumba
- ① Kormányzó Úr Őfőméltósága kiszállása a gépkocsiból
- ② Kormányzó Úr Őfőméltósága felállása a díszmenet fogadásához
- A díszmenet iránya

A leleplezési ünnepély külső színhelye.

A leleplezési ünnepély belső színhelye.

Forrás! Csendőrségi Lapok, XXIV. évf. (1934) 4.sz. 100.p.

A megkoszorúzott csendőrhősök dombormű.

Forrás ! *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 4.sz. 117.p.

A csendőrhősök dombormű a leleplező ünnepsége végén a csendőr díszszázad elvonulása a kormányzó előtt.

Forrás ! *Csendőrségi Lapok*, XXIV. évf. (1934) 4.sz. 115.p.

A tanulmány először megjelent :
Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis), HU-ISSN 1785-3257.
XVII.évf. (2008) 29-30.sz. 96-109.p.